

עזה מבפנים

למעלה מ-40 אחוזי אבטלה, הפסקות חשמל ממושכות, מחסור חמור במים נקיים, כמו גם בכיתות לימוד ובהזדמנויות כלכליות; אוכלוסייה צעירה מאוד, משכילה ובעלת פוטנציאל; והסגר, שמעכב שינוי לטובה. כך נראים היום החיים ברצועת עזה

הקדמה

מאז בוצעה תוכנית ההתנתקות, בשלהי קיץ 2005, ישראלים רבים מניחים שבכך ניקתה ישראל את ידיה מרצועת עזה ואין לה עוד אחריות לנעשה שם. אלא שישראל מוסיפה למנוע יציאה וכניסה לעזה מהים ומהאוויר ושולטת על כל המעברים הקרקעיים לרצועה, פרט לאחד, מעבר רפיח. ישראל לוקחת על עצמה לסרוק ולמייין את כל הסחורה שמבקשים להכניס לעזה, ודורשת לדעת לאיזו מטרה נועדה, מי הנמענים ומי המממנים. ישראל מחליטה מה מתוצרת עזה יימכר, כמה, היכן ומתי. זאת לא התנתקות; זאת שליטה, מרחוק, יחסית.

תקציר הפרקים האחרונים

ב-11 בספטמבר 2005 הסיגה ישראל את אחרון חייליה מרצועת עזה. ב-2007, לאחר שחמאס השתלט בכוח על הרצועה, הכריז הקבינט המדיני-ביטחוני על עזה כעל "שטח עויין" והחמיר דרמטית את המגבלות על תושביה: כניסת הסחורות צומצמה למינימום, שנועד רק למנוע משבר הומניטרי; הוצאת סחורה לצרכי שיווק נאסרה כליל; הוגבלה כניסת דלקים והוגבלה מאוד תנועת אנשים בין עזה לגדה המערבית ולישראל, תנועה שכבר שנים היתה מצומצמת ממילא. ברבות השנים התפתחה דוקטרינה, שגורמים בצבא כינו "[מדיניות הבידול](#)", ומהותה מאמץ לנתק את עזה מהגדה המערבית: להכביד על הקשרים בין שני חלקי הטריטוריה הפלסטינית, שלא רק שהיו אמורים להרכיב את המדינה הפלסטינית לפי החלטות בינלאומיות והסכמים, אלא גם חולקים ביניהם שפה, תרבות, [כלכלה וקשרי משפחה](#). גורמי ביטחון הסבירו בעבר שמדיניות הבידול נועדה ללחוץ על שלטון החמאס ולסייע לרשות הפלסטינית, אך בפועל המדיניות פוגעת, למשל, בגורמים [בחברה האזרחית בעזה](#). סטודנטים מעזה אינם יכולים ללמוד באוניברסיטאות הגדה המערבית; נמנע מעבר של צוותים רפואיים, של אקדמאים ושל מומחים טכניים, גם לא לצורך השתלמויות והכשרות. משפחות לא יכולות להיפגש, אלא בנסיבות קיצוניות – חתונה, מוות או מחלה סופנית – ומי שרשאים לבקש היתר לנוע בנסיבות אלה, הם רק בני משפחה מדרגה ראשונה.

[כמה מגבלות הוסרו או השתנו עם השנים](#), מיד נפרט, אבל העיקרון נותר על כנו. זאת למרות שבעליל המגבלות לא השיגו את מטרתן המקורית, "[הפלת החמאס](#)", ולא מנעו ירי רקטות לעבר ריכוזי אוכלוסייה בישראל. המגבלות כן דרדרו את המצב ברצועה עד שמומחי האו"ם טוענים שבלא התגייסות מידית ומסיבית, [עד 2020 בני אדם לא יוכלו לחיות עוד בעזה](#).

מעבר אנשים

קודם כל בני אדם

כיום, רק שני מעברים משמשים לתנועת אנשים מעזה ואליה: רפיח למצרים וארז לישראל. כאשר מעבר רפיח סגור – ומאז קיץ 2013 הוא סגור רוב הזמן – מעבר ארז, שבשליטת ישראל, הוא השער הבלעדי שדרכו ניתן לצאת מעזה או להיכנס אליה. הוא גם הדרך הקצרה ביותר אל הגדה המערבית.

רק כ-14 אלף יציאות של פלסטינים נרשמות השנה במעבר ארז מדי חודש, בהשוואה ללמעלה מחצי מיליון יציאות דרכו בחודש שקדם לאינתיפאדה השנייה, בשנת 2000. מעבר דרך ארז כפוף לאישור ביטחוני, שמפרש בצמצום [רשימת קריטריונים צרה](#) ומשתנה – מאז תחילת 2016 הוא אקראי עוד יותר. מאות תושבים שמחזיקים בהיתרים נדחים בהגיעם אל ארז. אלפים מקבלים הודעה שההיתר שלהם נשלל בשל "[מניעה ביטחונית](#)", ללא נימוקים נוספים, גם כשמדובר בסוחרים מוכרים, שיצאו ונכנסו במשך שנים וסחרו (רכשו) בישראל. [מנתונים](#) ששחרר מתאם פעולות הממשלה בשטחים (מתפ"ש) נראית נפילה מ-80 אחוזים של תשובות חיוביות לבקשות להיתרי מעבר ב-2014 ל-46 אחוזים ב-2016.

ברגיל מתאפשר מעבר בעיקר למי שמחזיקים באישור סוחר, חולים ומלוויהם, מכסה שבועית של מתפללים בירושלים, ו"מקרים הומניטריים חריגים". זהו.

למה לא דרך מצרים?

נקודת הגבול בין רצועת עזה למצרים היא מעבר רפיח. מאז נפל שלטון מובארק, ב-2011, ועד אמצע 2013, רפיח היה מעבר מרכזי עבור תושבי עזה: הוא היה פתוח רוב השנה ומדי חודש נרשמו בו כ-40 אלף כניסות ויציאות. המצב השתנה ביולי 2013, כשעלה א-סיסי לשלטון. מאז המעבר סגור רוב הזמן: ב-2015 נפתח 32 ימים בלבד, ונספרו בו רק 2,396 כניסות ויציאות חודשיות בממוצע.

סגירת מעבר רפיח חידדה את מידת האחריות הישראלית: אם בעבר יכלו סטודנטים מהרצועה לצאת ללימודים בחו"ל דרך רפיח, כיום הם תלויים בהיתר ישראלי, כדי לצאת דרך ישראל לירדן, ומשם להמשיך. שר הביטחון לשעבר, משה יעלון, [ניסח](#) זאת כך ב-2015: "רצועת עזה של היום תלויה במדינת ישראל. המוצא של עזה לעולם הוא דרכנו".

מעבר סחורות

הפריטים דו שימושיים, השליטה חד צדדית

מעבר הסחורות הפעיל היחיד אל ומתוך הרצועה כיום הוא כרם שלום, שבדרום הרצועה, והוא בשליטתה המלאה של ישראל. מאז הטלת הסגר, ב-2007, ועד 2010, אירוע משט המאווי מרמרה, אסרה ישראל על כניסת רשימה ארוכה של סחורות אזרחיות לרצועה, בהן כוסברה, נייר טואלט, צעצועים ושוקולד. למעשה, הרשימה, שמעולם לא פורסמה רשמית, מנתה פריטים המותרים בכניסה לרצועה – השאר היו אסורים. כיום מתירה ישראל לרוב הסחורות להיכנס, אך מגבילה מאוד, עד אוסרת, כניסת פריטים שהיא מגדירה "דו-שימושיים", כלומר, שיכולים, לשיטתה, לשמש גם למטרות צבאיות. הרשימה הזאת ארוכה ועמומה, כוללת פריטים כמו ציוד רפואי, ציוד תקשורת [ולוחות עץ](#), וקיומה ממשיך את המגבלות הקשות על הסיכוי לפיתוח כלכלי של הרצועה.

[ברשימת הפריטים ה"דו-שימושיים"](#) גם חומרי בניין בסיסיים כמו מלט וברזל, שישראל טוענת כי הם עשויים לשמש לבניית מנהרות. כיום מלט וברזל מוכנסים לעזה כמעט בלעדית במסגרת [מנגנון](#) תיאום כניסת חומרי בניין לשיקום הרצועה וסחורות שהוקם על פי דרישת ישראל, מול הרשות הפלסטינית ובפיקוח האו"ם, בעקבות מבצע "צוק איתן".

ישראל היא הגורם המאשר כל תוכנית בנייה ברצועה, כמו גם את רשימת הסוחרים, המפיצים והקבלנים. כאשר הדברים אינם לרוחה, היא [משעה כניסת חומרי בניין](#) ומבטלת רישיונות של סוחרים ובעלי מפעלים ללבנים, למשל.

הגורם הקריטי לפיתוח כלכלי

לקראת סוף 2014 ישראל הודיעה שהיא מסירה את אחת המגבלות הכלכליות המכבידות שהוטלו על הרצועה: האיסור על שיווק סחורה מעזה בגדה המערבית ובישראל. בנובמבר 2014 יצאה לראשונה זה שבע שנים משאית נושאת סחורה מעזה לעבר שוקי חברון. אחריה שוקו בגדה גם עץ, טקסטיל ותוצרת חקלאית מעזה, ובמרץ 2015 התירה ישראל מכירת עגבניות וחצילים מהרצועה בשטחה,

למשך שנת השמיטה. האישור נמשך גם שנה לאחר שנת השמיטה, אך מבחר הירקות המותרים לשיווק לא גדל.

עד 2007 ישראל והגדה המערבית היו השווקים העיקריים של סחורה מרצועת עזה, ונמכרו בהן כ-85 אחוז מהסחורות שיצאו מהרצועה. אחרי 2007, ישראל איפשרה שיווק של תוצרת עזתית אך ורק בחו"ל, ומשאיות ספורות עזבו את הרצועה מדי חודש, בדרך כלל מטעם פרויקטים מסובסדים. סגירת השווקים הטבעיים היוותה את אחד הגורמים המרכזיים ל**שיתוק הכלכלי ברצועה**, לקריסת עסקים רבים ולאבטלה הגבוהה, שהובילו בתורם לתלות משמעותית בסיוע הומניטארי.

השיווק הנוכחי מעזה רחוק מלספק. הוא עדיין קטן ומהוסס, עומדים בפניו מכשולים שמקשים עליו להיות רווחי ולשתף רבים יותר בעשייה – אבל הוא עדיין מסמן **תקווה של רבים ברצועה** ובקהילה הבינלאומית התומכת, תקווה שבחלוף שנתיים רחוקה מלהתממש. מאז הטלת הסגר ביוני 2007 ועד סוף 2014 יצאו 14.7 משאיות בממוצע בחודש מהרצועה. בממוצע לשמונת החודשים הראשונים של 2016 יצאו מדי חודש יותר מ-160 משאיות סחורה מעזה. זאת לעומת יותר מ-1000 משאיות בממוצע חודשי בחודשים שלפני הטלת הסגר.

אוויר, ים ויבשה

השליטה של ישראל ברצועה אינה עוצרת במעברי הגבול והסחורות. ישראל שולטת גם במרחב הימי והאווירי של הרצועה, ואף על **"אזור חיץ"**, שעליו הכריזה, בתוך שטח הרצועה. רוחב "אזור החיץ" 300 מטרים מהגבול, אך גורמים ישראלים רשמיים אומרים שחקלאים יכולים להגיע עד למרחק של כ-100 מטרים מהגבול, לאחר תיאום. **"גישה" לא הצליח למצוא סימוכין לתיאום כזה**. השליטה הישראלית סמוך לגדר אינה מסתכמת בירי לעבר חקלאים **ואזרחים** השוהים בו. בשלהי 2015 אישר צה"ל לראשונה **שהוא מרסס** את השטחים הקרובים לגדר הגבול ברצועה בקוטלי עשבים, כדי להשאיר את האזור חשוף. הריסוס הזה פוגע ביבולים רבים במרחק גדול בהרבה מ-300 מטר ובפרנסת המגדלים, ואין לדעת מהי פגיעתו לטווח ארוך.

סגרו את הים

ישראל מגבילה את האזור המותר לדיג לעד שישה מיילים ימיים מחופי הרצועה: דייגים, שלטעם חיל הים הישראלי עוברים על הדרישה, נורים, סירותיהם מוחרמות, ולעתים הם נעצרים. הדיג בסמוך לחופי עזה הפך למלאכה מסוכנת. **דיג-היתר** באזור המצומצם שאיפשרה ישראל לאורך השנים הוביל לדלדול בשטחי הרבייה של הדגים.

ישראל אוסרת על בנייתו של נמל ימי שיאפשר תנועת סחורות ואנשים ואינה מאפשרת את שיקום שדה התעופה בעזה, שנחרב בהפצצה ישראלית ב-2001.

אתגר השיקום

הלחימה במבצע "צוק איתן", בקיץ 2014, הניסה מבתיהם חצי מיליון בני אדם. לכמאה אלף מתוכם לא היה בית לחזור אליו. כמעט 12 אלף משפחות נותרו עד היום (שלהי 2016) ללא קורת גג קבועה משלהן. למעלה מ-150 אלף יחידות דיור נפגעו בלחימה, למעלה מעשרת אלפים נחרבו, זאת לצד מאות מבני ציבור, מפעלים ובתי עסק.

למרות התגייסות עולמית **והצהרות של מחויבות** מצד ישראל, שיקום ההרס בעזה עדיין **מתקדם בעצלתיים**, והתשתיות, שהיו במצב נורא עוד קודם לסבב הלחימה האחרון, לא שוקמו ובוודאי שאינן במצב שמתאים לחיים במאה ה-21. במיטב, תושבי הרצועה סובלים מהפסקות חשמל של שמונה שעות רצופות לאחר כל שמונה שעות שבהן הם מקבלים חשמל; מתקשים להשיג מים נקיים ראויים לשתייה, ובעתות מחסור גם נאלצים להמתין בתורים ארוכים כדי **לרכוש גז בישול**.

למרות התחייבויות ישראליות ובינלאומיות "לשקם את עזה" לאחר סבב הלחימה האחרון, הקטלני וההרסני מכל קודמיו, המשך הסגר, המגבלות על תנועת אנשים וסחורות והמחסור בחומרי בנייה [אינם מאפשרים שיקום אמיתי, בקצב מספק](#). לא פיזי. לא כלכלי. לא אנושי. שיעור האבטלה בעזה עומד כבר זמן רב על מעל 40 אחוז, אולי הגבוה בעולם. מתושבי עזה עדיין נמנעות במידה רבה הזדמנויות לרכוש השכלה נחוצה או הכשרה מקצועית מחוץ לגבולות הרצועה, לסחור (יש עדיין מגבלות כבדות על השיווק לישראל ומשטור של המסחר עם הגדה המערבית), ובוודאי לנפוש, לטייל, או לבקר קרובי משפחה. הדבר משאיר גם את הכלכלה במצב הישרדותי – עם מעט אפשרות ליזמות ולשגשוג. זה מותיר את הציבור בעזה בתוך גבולות צרים, שאינם מאפשרים ליישם חלומות גדולים. או גם קטנים.

עמדת גישה

מתוקף שליטתה הניכרת בהיבטים כה רבים של החיים ברצועת עזה, המשפט הבינלאומי מטיל על ישראל חובה לפעול כדי לאפשר חיים תקינים לתושבי הרצועה, כולל הימנעות מהגבלות תנועה על האוכלוסייה האזרחית ועל סחורות שאינן צבאיות. לצד חובה זו, עומדת לישראל הסמכות להחליט היכן וכיצד יעברו הסחורות והאנשים, וגם לקבוע הסדרי ביטחון סבירים ומידתיים כדי למנוע העברת אמצעי לחימה ופעילות צבאית אחרת. לפיכך, עמדת גישה היא שעל ישראל לאפשר תנועה חופשית של אנשים וסחורות, כך שייטכנו ברצועת עזה שגשוג כלכלי, הזדמנויות לפיתוח אישי ולחיי משפחה תקינים – כל זאת בכפוף לבדיקות ביטחוניות פרטניות.

לישראל אחריות לאפשר תנועה סדירה של אנשים וסחורות בין עזה לגדה, שעדיין חולקות כלכלה אחת, מערכת חינוך אחת, מערכת בריאות אחת, ואינספור קשרים משפחתיים, תרבותיים, עסקיים וחברתיים.